

Krystallernes konstellationer

BOGESSAY. Historien om det hele er et opråb til en verden hvor vi med fornuft og videnskab har skabt en affortryllet og begribelig verden som vi mestrer, men som vi alligevel forstår stadig mindre af.

ALEXANDER CARNERA
Forfatter og essayist.

I november 2013 tog den danske forfatter og musiker Kristian Leth til Papua Ny Guinea sammen med en australsk filminstruktør. De skal overvære et indvielsesritual i en stamme i landsbyen Yamok et godt stykke ude i junglen. «Stammen har krokodilleånden som beskytter, og drengene i stammen skulle indvies som krokodillemænd,» fortæller Leth. I landsbyens såkaldte åndehus overværede han først en kamp mellem de ældre og de yngre drenge, hvor de yngre bliver slået med en jungleversion af brændenælder. Derefter bliver de klædt af og lagt på jorden, mens de ældre, malede mænd gnider deres maling mod drengenes hud. Til sidst placeres de på et leje af bark, mens de ældre skærer linjer ind i huden. Det hændes at drenge dør under udskæringen med barberblade og skarpe bambusstykker. Såret holdes åbent i flere uger efter, så det ikke danner normale ar, men buler ud på den rigtige måde. For de indviede er blodet centralt. Det skal blødes ud af kroppen og give plads til den maskuline energi, krokodillens magi, det nye blod. Magien ligger ikke kun i blodet, men er selv et sprog indskrevet i avancerede fortællinger om tingenes tilstand. «Magien er en måde at forklare og vise meningen i stammens liv,» fortæller Leth.

Vi er ikke kommet nærmere et svar på hvad bevidsthed er, hvad liv er, hvad virkelighed er.

Nogle dage senere besøger Leth en anden landsby, Nein, længere ude i junglen. I 1996 havde kristne missionærer omvendt indbyggerne og udraderet deres magiske moralkodeks. Landsbyen var uden tradition, fortællinger og kultur. «Væk er naturens ånder, den klare ramme, hvor det hårde stammeliv, død, liv og kærlighed er en del af magisk udveksling med forfædre og dyr og planter,» skriver Leth. Omvendt er ikke blot kimen til megen «destruktion», det er også baseret på en uvidenhed om ritualers fortællende «forvandlingskraft og formende magt».

RISIKOVILLIGHED

«Ritualer har altid indeholdt både ubehag og lindring, kamp og sejr, fortvivlelse og tilbagevenden,» bemærker Leth. Ritualer er både noget der virker på et kropsligt og stofligt plan, noget der skaber meningsfulde billeder, der placerer mennesket i en større fortælling. Leth sammenligner det med konstellationer på stjernehimlen.

Sammen med den internationalt anerkendte evolutionsbiolog Eske Willerslev har Leth skrevet bogen *Historien om det hele. Fortællinger om magi og videnskab*. Bogen må ses som et slags opråb til en verden, hvor vi med fornuft og videnskab har skabt en affortryllet og begribelig verden som vi mestrer, men som vi alligevel forstår stadig mindre af. Det er tale om en

samtalebog, foranlediget af deres redaktør på People's Press, der ønskede at se hvad der ville komme ud af det, når man satte to meget forskellige mennesker sammen, begge med en dristig autodidakt nysgerrighed på videnskab og samtidig en poetisk tilgang til virkeligheden. Normalt har jeg det svært med bøger der forsøger at fortælle om Det hele, om livets oprindelse, virkeligheden og sandheden. De lider ofte skibbrud og står i akut fare for at skabe et farligt monster. De har det med at smutte ud af hænderne, opløse sig som sæbe, skumme vildt op og blive noget andet og mere uklart. Men her er forfatterens uimodståelige nysgerrighed, ladet med en gavmild, nærmest naiv, rastløs energi, med til at holde mig til ilden. I en række år har Leth og Willerslev fra hver deres position været drevet af dels en kærlighed til verden og dels en kritisk spørgsmål til videnskabens verdensbillede og selvforståelse.

«Da jeg blev undervist på biologistudiet, så vi på en planche med livets træ, og man tegner altid livets træ op mod mennesket,» fortæller Willerslev. «Nede ved bunden har vi vandmanden, og så følger vi udviklingen op og op, indtil vi så ser mennesket sidde dér ved siden af aben. Punkter på det samme træ. Men det mener jeg er en forkert fremstilling. For mennesket er så unikt, så utrolig som noget liv på denne her planet.»

Det som optager Leth og Willerslev er de særlige bevidsthedsspring der hos gamle folkeslag skaber en virkelighed som ikke lader sig indpasse i den lineære historiebrevelse: De køber ikke den udbredte model om at vi først var overtroiske og underlagt religioner, der begrænsede menneskets udvikling, hvorefter vi nu er blevet kloge og rationelle. Forfatterne er begge tilhængere af videnskaben, men fordi videnskaben fortrænger religionen som forklaringsmodel, forstået som en læren om samfundenes grundlæggelse i indvielsen (ritualet) og døden, formår de to ikke at eksistere sammen, befrugte hinanden.

Indenfor vores begrænsede ramme er vi ikke kommet nærmere et svar på hvad bevidsthed er, hvad liv er, hvad virkelighed er, hævder de. Deres studier viser at menneskets evne til at have kultur og religion går meget langt tilbage. Willerslev støder igen og igen på fænomener der ikke kan forklares og indpasses i videnskabens gængse modeller for selektion og evolution. Det har eksempelvis «altid været et mysterium når primitive folk har krydset vande, der egentligt er for store til, at det er logisk». Man krydser ikke et hav hvis ikke man kan se land, mener videnskaben, som forklarer urfolkernes vandringer med ressourceknaphed: «Altså, når der ikke er mere mad, rejser man videre. En anden logisk forklaring er stridigheder med andre folkeslag.» Men det giver ikke mening, siger Leth og Willerslev, i tilfældet med de som vandrede fra Afrika og helt til Australien. Da disse nåede frem til Malaysias kyster kunne de have fortsat nordpå, men ifølge Willerslev ser det ud til at de har besluttet sig for at de bare

Sitting Bull og familien på Fort Randall, Sør-Dakota, i 1881. Under en seance sammen med indianerne i North Dakota blev Willerslev omringet af et særligt stærkt lys han ikke forstod. FOTO: WIKIMEDIA COMMONS.

måtte over dette hav. En åbenbar dumdristig handling. De var altså villige til at løbe en risiko.

Hvad der driver mennesket frem, kan ikke forklares rationelt, mener Leth og Willerslev. En lignende tankegang præger vores syn på de første mennesker i Amerika. Ifølge de videnskabelige mønstre er det eneste de gør at jage og slå pattedyr ihjel: «Men når vi så kigger på deres lorte, kan vi jo i dag se, at mange af dem overhovedet ikke spiser de store pattedyr, som sikkert er skidesvære og farlige at nedlægge. Derfor vil de hellere æde nogle rødder, bær eller svampe. Og de fund er der mange der er blevet foragede over i dag fordi de ikke passer ind i deres billeder af mennesker.»

Hvad der driver mennesket frem, kan ikke forklares rationelt, mener Leth og Willerslev.

Willerslev mener «overskuddet til at få nye idéer» er hvad der driver mennesket frem. Man har antaget at mennesket skal være presset eller mangle noget for at flytte sig, for at få nye idéer. «Hvis nogen opfinder en ny økse, er det, fordi livet er svært og der er ikke ret mange rødder og sådan noget. I virkeligheden ved du, hvis du har været sammen med nogle jæger-samlere, at det ikke er på den måde, en ny idé opstår. Det er jo netop ved, at der er nogen, der har et overskud. Den opstår på det tidspunkt hvor der er masser af mad. Du har ikke en skid at lave, well, og så kan du sidde og lege med nogle andre tanker, hvorimod når du er virkelig presset, så sidder du bare og gør det samme, som du har lært på rygmarven.»

Willerslevs synspunkt kan diskuteres. Og der er vel ofte tale om en flydende grænse mellem at være presset og stå over for et problem som man er nødt til at løse. Af og til lyder Willerslev som om mennesket reflekterer over tilværelsen uden en årsag. Andre, som den tyske etnolog

Hans Peter Duerr, har derimod haft det indtryk at jægernes tilværelse ikke var det bedste grundlag for filosofisk tænkning eller forundring. Vores tankesæt, skriver Willerslev og Leth, «er formet af, at vi ikke er risikovillige. Livet selv er for dyrebart. Om de som skaber noget nyt, de som krydser havet uden land i sigte, siger de: måske har risikovillighed at gøre med visheden om et andet liv bagefter? Det er jo så det andet, som er kommet ud af den naturvidenskabelige tankegang [...] det er det eneste liv vi har. For satan, vi bliver fulde af frygt – for der er ikke noget at komme efter bagefter».

FORTÆLLINGER OM DET USANDSYNLIGE

«Fortællinger er det stof hele verden er vævet af.» Sådan indledes bogens anden del. Fortællinger er både form og stof fordi de væver «det mentale liv». Biologiens forsøg på at gøre bevidsthedsliv til en illusion og neurologiens forsøg på at gøre tankevirksomheden til kemi der lyser op på en scanner, siger for dem mer om den videnskabelige «metodes begrænsninger» end om «vores tankers virkelighed». Alting er fortællinger, altså form, men alting er også stof, og måske har stoffet forrang. Leth og Willerslev taler nemlig om «animismen som en forståelig tilgang til livet», at alt er levende og kommunikerer med hinanden. «Evnene til at omdanne masse til energi, at organismer skaber flere som sig selv, er noget livet gør, ikke en forklaring.» Alting stræber mod mere liv, hævder de. Andre steder taler de om at «vi ikke forstår hvordan liv bliver til». Men det synes ikke at være denne oprindelsestanke der faktisk driver dem. De fokuserer mere på noget de kalder «det usandsynlige,» som ikke direkte kan gøres til genstand for tanken. «For verdenshistorien er allerede fyldt med det usandsynlige.» Og hvis fortællinger er nødvendige, er det fordi de binder de usandsynlige beskrivelser sammen med det forfatterne kalder «verdens skabelse og virkelighedens natur».

Er det fortællingerne der i sig selv former og styrer vores virkelighed, eller er det tingene? Spørgsmålet melder sig fordi forfatterne på den ene side synes at for-